

סיפורנו פרופ' סמואל ניטר הוא חוקר לשון ואידיאלוגיה של השפה הניאור-נאצית הסמויה. מטבע הדברים הוא רואה גזענות בכל מקום.

גם לשירי שושלת משפחתית מפותלת. תחילתה באניקה היפה בוורשה של ימי מלחמת העולם השנייה ובאהוב לבה הרוקה אנדרה. אניקה בעלת התושייה סוחרת בתרופות בשוק השחור ואילו אנדרה יוצא יום אחד ולא שב. ברגע האחרון נמלטת אניקה מוורשה לבודפשט, שם היא חיה "כחולדת ביוב אכזרית ורעבה". כעבור עשר שנים אנו פוגשים אותה בבית המרקחת של אנטוס בחיפה. שם פוגש בה אחד הלוקחות, ז'יל, סוחר פרוות יהודי מפרז, המחזר אחריה עד שהיא נעתרת לו. אניקה מנסה להתאבד פעמים אחדות, אבל גם יולדת את דויד, בנם היחיד. דויד הילד לוקה בפוליו בילדותו אך לימים נעשה פרופסור לפיזיקה הנוטל חלק בניסוי המדעי בסוץ שבשווייץ. הוא נישא לתמר ונולדת להם שירי. דויד הוא חוקר טבע של המפץ הגדול בניסוי לגילוי "החלקיק האלוהי",

וגם הוא, מטבע הדברים, רואה בכל מקום אנטישמיות ושנאת יהודים. הפער בין סמואל, האינטלקטואל האירופי, לבין שירי היפהפייה הישראלית הוא עצום. מה שמחבר ביניהם הוא בראש וראשונה תשוקה מינית, שמתגברת, כביכול, על פער זה, אבל ספק אם תספיק לכונן בין השניים את "הר האושר" הנכסף כפי שנקרא פרק הסיום בספר, שבו מגיע סמואל אל שירי בישראל, לאחר פגישות קצרות ביניהם בתל-אביב ובסטוקהולם. השם "הר האושר" מבוסס על דרשת ההר של ישו בברית החדשה (מתי ה)

ומשמש מוטו לספר (אחד משניים): "אשרי עניי הרוח כי להם מלכות השמים; אשרי האבלים כי הם ינחמו; אשרי הענווים כי הם יירשו ארץ". כאשר מספר סמואל לשירי על הר האושר שמעל לכנרת, שם ביקר עת שהה בישראל כמתנדב, מגיבה שירי: "הר האושר בכנרת? מעולם לא שמעתי על זה. הישראלים כבר היו לוקחים אותו הביתה" (עמ' 179). הבורות והוולגריות שהיא מפגינה מותירות את סמואל המום. ובאמת קשה לתאר משהו זר יותר לישראלים תאבי חיים מאשר תורת הענווה של ישו.

כאמור, סמואל חוקר את "עולם המושגים הלשוני של הקהילה הגרמנית בדרום אמריקה בתקופה שלאחר תום הרייך השלישי בגרמניה" (עמ' 26) כדי לגלות את השפה הניאור-נאצית שבתשתיתה. לשם כך בילה כמה תקופות בפרגוואי וגם הסתנן לחוגי הימין הקיצוני. כדי להתקבל לשורותיהם פרסם בעיתונות מאמרים ניאור-נאציים, ואף

נרשם כחבר בתנועת "הזהות הנורדית". הדברים הגיעו עד כדי כך שהיו שראו בו נאצי של ממש, כמו למשל, ארגון יהודי שתבע ממנו להחזיר את המלגה שהעניק לו. במשך כשנתיים עבד תחת מסווה עד שהשלים את חיבורו "צלב הקרס בתוך הפירמידה - קולות אמיתיים במרחב הנאצי", שהחזיר לו את כבודו האקדמי והאנושי. כשהגיע לישראל להרצות על נושא מחקרו חשב ש"הוא לא ממש מחבב את היהודים. כלומר הוא לא נגדם ולא בעדם. זה כנראה החינוך הלוותני שלו. כל שוודיה מלאה בסוג הזה של אנטי-יהודיות" (עמ' 61). תוך כדי כך עלה בו רעיון נוסף: מבחינת הניאור-נאציים ישראל היא אנטארקטיקה, המקום היחיד שבו אין להם אחיזה. מרחב ריק. אבל אין לחשוב שהמקום הזה ריק מגזענות ומשנאת זרים. רעיון הזה הלהיב אותו והוא כבר ניסח לעצמו את כותרת מחקרו החדש "המרחב הנאצי במרחב הריק מן הנאציות" או "אנטארקטיקה של המרחב הנאצי - דרכי מחשבה נאצית בהעדר הסימבוליזם הנאצי הקלאסי" (עמ' 64). כלומר, חקירת הניאור-נאציזם בישראל.

במקביל נזכרת בספר עוד אידיאלוגיה אחת, מנוגדת לשתים הקודמות, אידיאלוגייה של שלום ואחוזה עולמית, שמקדמת "אגודת ידידי אטלנטיס, סניף שפרעם" בישראל. שירי היא היחידה צניית של הכנס הבינלאומי שעורך עו"ד נביל מנסור משפא-עמר (היא שפרעם), בעל הקול הסקסי המהפנט אותה בשיחות הטלפון שלו. למרבה ההפתעה גם סבה של שירי, ז'יל, היה

הבית הזה כולל בקשה להפרחת ארץ ישראל והר ציון ולשמירת השבת, ששומריה יזכו ב"שילומים כמי נהר". בתחום שירי זהיר מצביעה בראל על מקום (מסורתי יהודי-ספרדי) שממנו אפשר לשאוב נחמה ותקווה, לא רק לעניין הלאומי, אלא לעניין האנושי בכלל.

הפרק הרביעי "בין קולות" מוקדש לדמויות טרגיות מן המסורת העברית והאוניברסלית הקרובות לה, כאשר היא מציבה את קולה בין הקולות הללו. נמצאים כאן "איוב", "גברת ארנולפיני" (כצידו של יאן ואן אייק 1434), "אמילי דיקנסון" (המשוררת האמריקאית המסתגרת בביתה), "רחב" המקראית, "דלילה", "הגר", "קליפסו", "אורידיקה" ועוד. וכן "מיכל" (עם המוטו: "ולמיכל בת שאול לא היה ילד", שמואל ב ו כג) המוצגת דרך עיניה של המשוררת רחל (כפי שציין אלי הירש, 'ידיעות אחרונות' 25.03.16). רחל בשירה 'מיכל' כותבת: "כמוך דנונתי לבח אשר אוהב", המסתמך על שני פסוקים בשמואל א (יח כ) ובשמואל ב (ו טז): "ותאהב מיכל בת שאול את דוד"; "ותבוח לו בלבה". אהבה וכוח הם שני הקטבים היוצרים מתח ועניין בשירי הספר הזה ובכלל. המתח חל לא רק על השניים, אלא גם על המעגלים הרחבים (העיה, הארץ, ההיסטוריה) המקיפים אותם. אבל אין לשכוח גם: "אוי לצעה, נחמות תן כמי נהר".

פארודיה חובקת-כל

"הר האושר בכנרת? מעולם לא שמעתי על זה. הישראלים כבר היו לוקחים אותו הביתה" (עמ' 179).



לא קראתי, לצערי, שום ספר מספריו הקודמים של הסופר האהוב אמיר גוטפרינד בעודו בחייו. לפיכך, לאחר מותו בדמי ימיו בן 51, ביקשתי להכירו מעט וקראתי את ספרו האחרון **הר האושר** (עורכת: הילה בלום, כנרת זמורה ביתן 2016), שכמו קודמיו היה לרב מכר. אני יכול להבין מדוע, כי יש בכתיבתו משהו אנושי וישראלי מאוד שאינו זר לי, ועם זאת קשה לומר על הרומן הזה שהוא בנוי לתלפיות. הרומן מקוטע, מלא קפיצות בזמן ובמקום, משופע דמויות ועלילות לצורך ושלא לצורך. איני יכול להשוותו לספרים קודמים שלא קראתיים, אלא לאזכר מקצת מהביקורות

עליו. יפתח אשכנזי כתב כי "זהו הספר העוצמתי ביותר של גוטפרינד"; אריאנה מלמד הכתירה אותו בתור "רומן חכם, מצחיק, משעשע"; צור ארליך כתב כי "דמויותיו הן פארודיות קטנות מהחיים". ובאמת, יותר מכל אני חושב שאין זה רומן פסיכולוגי, גם לא רומן ריאליסטי, אלא רומן פיקארסקי, שהרפתקאותיו אמורות לשמש משל, אבל למה?

שניים הם גיבוריו הראשיים מתוך שפע דמויות. פרופסור סמואל ניטר השוודי, ושירי היחידה צניית מישראל. לכל אחד שושלת משפחתית ארוכת הרפתקאות, שלתיאורה מוקדשים פרקים רבים מדי, אשר בקושי מתקשרים לעלילה המרכזית. משפחתו של סמואל מקורה במשפחה (יהודית) מזרח אירופית שנתגלגלה לטורקיה בימי מלחמת העולם הראשונה. לאחר מות האב נשלחו שלושת הבנים (סמואל, ארזן ויאנק) לבית יתומים באי היווני תסוס. צעיר האחים, יאנק לם, הוא ממשיך השושלת. הוא מגיע בגיל תשע לפריז, לאחר הרפתקאות שונות הוא מתגלגל לדרום אמריקה, משתתף במלחמת הצ'אקו בין פרגוואי לבוליביה, ולאחר מכן מוצא עצמו נלחם במלחמת האזרחים בספרד בצבא הרפובליקה נגד פרנקו. שם הוא מתיידד עם בחור שוודי בשם ביוון ניטר. לאחר שביוון נהרג בקרב נוטל יאנק את זהותו ומתיישב בשוודיה בכפר קטן בשם סירדה. הוא הולך באדיקות לכנסייה, מתחתן עם נינה ומוליד שלושה בנים (מוסס, ארזן, סמואל) ומטביל אותם בכנסייה. סמואל ניטר, צעיר הבנים של יאנק לם, הוא גיבור

חו תמצית סיפורה בספר: ביום השלישי לשהותו בבאר-אורה נקרא דובל'ה למפקדה ונאמר לו כי עליו לשוב מיד הביתה ללוויה של אחד ההורים (לא ברור לגמרי של מי) שנפטר. המפקדה מעמידה לרשותו רכב שיסיעו לירושלים עד לביתו ועד להלוויה בגבעת שאול. סיפור הנסיעה הביתה הוא סיפור חלקן השני של הסטנדאפ המשוכן גם בכל מיני מעמדים קומיים. (הנהג, למשל, שהשתתף כביכול ב"אליפות בריחות של צה"ל", אירוע שלא ממש התקיים, ויש לו בריחות על כל נושא שבעולם, מנסה



הליכה על הידיים, free images

לרומם את מצב רוחו העגום של הנוסע שלו). אבל לא זה העיקר. העיקר הוא המחשבות של דובל'ה על אביו ועל אמו, שניהם ניצולי שואה שדובל'ה חרד להם מאוד והם חרדים לו. תמונות מחייהם עולות כל הזמן במחשבתו. פעם על אביו ופעם על אמו. דובל'ה מרגיש שבמחשבה עליהם הוא עלול לחרוץ את גורלם, והוא כל הזמן מבקש לאזן ביניהם. חייהם תלויים עתה בו ובמחשבותיו, מי יחיה ומי ימות. אם, למשל, בקטע אחד הוא חושב על האב: "עכשיו לחשוב עליו דברים טובים, לחשוב עליו דברים טובים ... מה שמגיע מגיע" (עמ' 143); הרי מיד אחרי כך הוא חושב על האם:

"די מספיק, עכשיו התור שלה. בכל פעם שאני חושב משהו עליה, מיד הוא קופץ לי לראש" (עמ' 143). וככה זה נמשך לאורך הנסיעה. בהמשך הדברים מסתבכים כל כך שהוא כבר לא יודע מה לחשוב: "הכי חשוב עכשיו לא לחשוב על אף אחד ולא לרצות שום דבר ושום אחד ... פחד מוות אני פוחד לעשות טעות הכי קטנה" (עמ' 180). התור "שלו" והתור "שלה" מתחלפים בתדירות גוברת ככל שהם מתקרבים לירושלים, כאילו ההורים עצמם נאבקים על תודעתו את מי ימית ואת מי יחיה. "מה אגיד לכם. הראש התפרץ לי מהם, משניהם יחד. כאילו הבינו שהזמן נגמר, וזה הזמן האחרון שלהם להשפיע. היא מושכת אותי לפה והוא מושך לשם, ומרגע לרגע, ככל שהתקרבו לירושלים, הם נהיו יותר מטורפים" (עמ' 183). כשהוא מגיע לבית העלמין בגבעת שאול הוא כמו מתפכח. "בנוונה אני ... עם חרא נשמה, יושב ברכב ועושה את החשבון המסריח שלו ... חשבון של מכולת עשיתי שם ממנו וממנה ומכל החיים שלי ושלחם ביחד" (עמ' 186). כלומר, חישוב את נקודות החובה והזכות של כל אחד. "נהייתי כולי טינופת", הוא אומר על עצמו. "המוח שלי עשה בחצי שנייה את כל החשבון, פה פלוס ופה מינוס, ועוד מינוס ועוד מינוס, וזהו ולכל החיים כבר, ולא יורד ולא יירד" (שם). את מחשבותיו אלה הוא מדמה אפילו לסלקציה: "וכל רגע נזכרתי עוד דבר והוספתי לרשימה המזוינת שלי לסלקציה שלי, ימין, שמאל, שמאל, שמאל...". נדמה לו שהקהל בלוויה כבר יודע לפניו מה החליט והוא מביט עליו בזעם. הוא עדיין לא מבין מה בדיוק קרה ומה רוצים ממנו. ואז הוא אומר דבר שמתמצת את התופעה: "הרי אצלי אלה רק מחשבות. ומחשבות לא יכול לקרות כלום. לאף אחד אין שליטה על המחשבות שלו" (עמ' 187). אבל מחשבות אלה הן אובססיה טורדנית המהווה סיוט. הוא לא מבין בדיוק מה ואיך החליט, אבל דבר אחד ברור לו: "החלטתי ההפך ממה שבאמת רציתי. ואיך חיים שלמים התהפכו לי בשנייה אחת, בגלל סתם מחשבות" (עמ' 188). רק כשהוא מגיע לבית העלמין, מובל על ידי איש חברה קדישא מתברר לדובל'ה שזו אמו ולא אביו, השוכבת שם בתכריכים. וכשהוא יוצא מחדר המתים ורואה לראשונה את אביו הרץ לקראתו, הוא מהרהר:

חבר באגודה זו עוד בהיותו בצרפת. צרפת, מתברר, היא מקורה של אגודה זו שנוסדה בין שתי מלחמות העולם והתרסקה עם פרוץ המלחמה. אבל כיום, במאה העשרים ואחת, "בשעה אפלה של ההיסטוריה, כשהאנושות נזקקת לערכים נעלים, שוב נמשכים אנשים לרעיון של אטלנטיס" (עמ' 118). עצם ההסתמכות על היבשת האבודה אטלנטיס, אומרת מה הרצינות שמייחס לה המחבר.

אנו רואים, אם כן, כמה גישות רעיוניות המיוצגות על ידי שלוש מן הדמויות: פרופ' סמואל המייצג את שיח הזכויות; פרופ' דויד את השיח הלאומי (היהודי); עו"ד נביל מנסוד את השיח הניו-אייג'. וצריך להזכיר גם את הרב טגבאום, רב בית הכנסת בסטוקהולם שהזמין את סמואל להרצות שם וזה נכנס בשוגג (או בזדון) עם מכוניתו בוויטראז' ההיסטורי היקר וניפצו לרסיסים. הרב מכיל את הפגיעה וסולח, בתגובה אופיינית ליהודי הגולה. שירי היא מייצגת הרוח הישראלית החופשית. חצופה, ישירה, חושנית וארוטית, אבל גם רדודה.

הספר, בעיקרו, הוא פארודיה על אופנות אינטלקטואליות מופרכות, במיוחד אקדמיות, כמו זו של פרופ' סמואל ניטר בחקר הניאור-נאציזם (שהן דווקא מקובלות מאוד בישראל כיום!) שאין למחבר אמן בהן. תחת זאת הוא מייחס חשיבות רבה לקשרים האנושיים בין סמואל לשירי, שיתגברו אולי על כל הפערים. אני חושב שגם כאן כונתו אירונית. שירי מחזירה כביכול את סמואל ניטר ב"תשובה", חזרה המבוססת על מוצאו היהודי של אביו המומר (יאנק לם), אבל ספק אם זה יכול להוות בסיס מספיק לחייהם. סבורני שגם גוטפריינד חש בכך. הספר מסתיים בבואו של סמואל לישראל ולא ממשך מעבר לכך. ביום בואו שירי חולה ולא יכולה לקבל את פניו בשדה התעופה. מנהלת משרד היח"צנות שלה, דודין באלקה-פורטוגלי, דמות קריקטורית מבוכהק, נוסעת במקומה. הוולגריות שלה וההצעות המיניות שהיא מציעה לסמואל בדרך בפגישתם הראשונה ("תשמע, אתה תישן בבית שלי הלילה, ויקרה מה שיקרה, אחרי הכל שנינו מבוגרים פנויים", עמ' 194), מדהימות אפילו קורא לא מתחסד. לכן, גם הסיום הזה, לדעתי, הוא פארודיה על הישראליות הרדודה והרדיפה אחרי "אושר" שאת טיבו האמיתי אין היא מבינה.

מפי הסוס: סיפור של אובססיה

"אלה רק מחשבות. ומחשבות לא יכול לקרות כלום." (עמ' 187)

את **סוס אחד נכנס לבר** מאת דויד גרוסמן (הספריה החדשה, 2014) קראתי באיחור רב ולא הייתי נדרש לו עתה אלמלא התברר לי מקריאת הביקורות הרציניות עליו (נודית גרין, עומרי הרצוג, אסתר אדיבי שושן, ובעתון זה: יובל פז, עדנה שמש), כי נעלם מהן, ואולי גם מן המחבר, מרכיב מרכזי ברומן שללא פענחו, אין התרתו שלמה. בדומה לבדיחה על "סוס אחד נכנס לבר", על שמה קרוי הספר, שאיננה מסופרת עד תומה ואיננו יודעים מה קרה בסופה; ואולי זה משהו שהמחבר רוצה להסתיר מעמנו? ממוחצית הספר ואילך מספר דובל'ה ג'י (גרינשטיין) סטנדאפיסט מזדקן בן חמישים ושבע במופע בנתניה, על אירוע שקרה לו בהיותו בן ארבע-עשרה במחנה גנ"ע בבאר אורה. הסיפור על אותו אירוע משתלט על מופע הסטנדאפ כולו והופך להיות הסיפור המרכזי שלו. סיפור זה מתאר תופעה מוכרת בספרות בתור "הפרעה טורדנית כפייתית" (OCD obsessive compulsive disorder), כלומר, "הפרעה של גיל ההתבגרות, המתאפיינת במחשבות טורדניות וכן בביצוע פעולות טקסיות (כגון רחיצת ידיים שוב ושוב, סגירת דלת כמה פעמים, עלייה וירידה במדרגות וכדומה) במטרה לגרש את המחשבות הלא רציונליות שמקורן בחרדה. פרויד סבר שהפרעה ניתנת לטיפול ולריפוי על ידי חשיפת מקור החרדה הלא מודע שלהן".